

УДК: 378.01:55

**ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ**

Головко С.Г., Головко М.Б.

*Українська державна академія залізничного транспорту
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*

У статті розглядаються окремі проблеми вищої освіти у контексті ідей педагогічної філософії як нового наукового напрямку, зокрема осмислюються цільовий і смисловий аспекти освітнього процесу.

Ключові слова: вища освіта, педагогічна філософія, спосіб життя викладача та студента, цільовий освітній компонент, смисловий освітній компонент.

**ПРОБЛЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ИДЕЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ**

Головко С. Г., Головко М. Б.

В статье рассматриваются некоторые проблемы высшего образования в контексте идей педагогической философии как нового научного направления, в частности, осмысливаются целевой и смысловой образовательные аспекты.

Ключевые слова: высшее образование, педагогическая философия, способ жизни преподавателя и студента, целевой образовательный компонент, смысловой образовательный компонент.

**PROBLEMS OF HIGH EDUCATION IN THE CONTEXT OF IDEAS
OF PEDAGOGICAL PHILOSOPHY**

Holovko S. H., Holovko M. B.

The article deals with some problems of high education in the context of ideas of pedagogical philosophy as a new scientific trend, in particular, the objective and notional educational aspects are considered.

Key words: high education, pedagogical philosophy, teachers' way of life, students' way of life, the objective and notional educational component.

Постановка проблеми. Ми живемо у добу глибоких історичних перетворень, коли людина як суб'єкт життя опинилась у складній ситуації: вона має зберегти кращий людський потенціал та водночас діяти у мінливому світі, розв'язуючи нестандартні проблеми у принципово новому просторі-часі. З огляду на це, самовдосконалення людини, її розвиток, виховання потреби до самореалізації є об'єктивною метою сучасного суспільства та самої людини. На цьому шляху загострюється проблема освіти, що потребує докорінного переосмислення її цільової спрямованості, змістового наповнення, технології здійснення. Маємо зрозуміти об'єктивну вичерпаність класичної педагогічної парадигми, особливо її нездатність гнучко реагувати на швидкі зміни, перетворення, що відбуваються у реальному житті людини і суспільства.

Поява парадигми особистісно – зорієнтованої освіти у сучасній та зарубіжній педагогіці ознаменувала початок якісно нового етапу розвитку педагогічної думки. Серед провідних його характеристик виокремимо такі: розуміння освіти як культурного процесу, сутність якого становлять гуманістичні цінності та культурні форми взаємодії його учасників; суб'єктність позиції викладача і студента, що стає системотворчим ядром освітнього процесу; активне використання у педагогіці вищої школи психологічних знань щодо механізмів розвитку особистості: персоналізація, самоідентифікація, самоактуалізація, самореалізація тощо (Ш. Амонашвілі, В. Андрущенко, І. Бех, Є. Бондаревська, Б. Гершунський, Н. Дем'яненко, І. Зязюн, М. Каган, Б. Коротяєв, В. Кремень, С. Кульневич, В. Курило, Ю. Сенько, В. Сериков, В. Сластьонін, В. Слободчиков, О. Сухомлинська та інші). Способи реалізації цих ідей, перегляд завдань, змісту, технологій, очікуваних результатів викликають і сьогодні чимало питань, ставлять проблеми, на які поки що немає однозначної відповіді ні у науковців, ні у практиків.

У відповідності до гуманістичного педагогічного світогляду, зміна уявлень про суб'єктів освіти, її стратегія і тактика сьогодні розвивається у напрямку спільного зі студентами пошуку особистісного смислу та особистісних цінностей життєвої та професійної самореалізації. З погляду на це неабиякий інтерес викликають провідні ідеї та положення педагогічної філософії, нової галузі науково-педагогічного знання.

Мета статті полягає в обґрунтуванні окремих особливостей вищої освіти у світлі ідей і потужного потенціалу педагогічної філософії.

Виклад основного матеріалу. У пошуках розв'язання завдань, що стоять перед сучасною вищою педагогічною школою, у полі нашої уваги опинилися як базові, так і нові наукові підходи. Сьогодні науковий простір поповнюється принципово новим методологічним доробком і теоретичними концепціями, які здатні сприяти дійсним проривам. Таким феноменом сьогодення можна вважати і педагогічну філософію, причому не тільки як принципово нову систему знань, а й її визначення як способу діяльності, життя й поведінки всіх учасників освітнього процесу – дітей, учнів, учителів, батьків, студентів, викладачів (Б. Коротяєв, В. Курило, С. Савченко) [2]. Поява цього наукового напрямку є абсолютно логічною, бо зумовлена гострою потребою в осмисленні таких складних питань, як-от: що являє собою сучасна людина (дитина, учень, студент, учитель, викладач), яким є сучасний простір людського життя та місце і роль освіти в їхньому бутті [3].

Автори вважають, що філософське знання наявне в житті будь-якої людини; воно є не лише баченням, розумінням і тлумаченням навколишнього світу, але й способом освоєння життя в цьому світі й установа з ним гармонійних стосунків. А відтак, дозволяє розуміти й осмислювати те, що відбувається в освітньому просторі. У цьому контексті педагогічна філософія розглядається не тільки як деяке вчення (теорія, концепція, система поглядів), яке розкриває закономірні зв'язки між складовими частинами реального педагогічного процесу у його нерозривному зв'язку із загальними законами світового простору, але й як спосіб життя, поведінки, діяльності всіх прямих і опосередкованих учасників освітнього простору відповідно до їхніх світоглядних позицій. Учені переконливо доводять, що педагогічна філософія – це не просто мудрість, а світоглядний нестандартний

погляд у майбутню нестандартну освіту зі стандартного минулого й сьогодення. Із цього випливає той факт, що і дорослі (викладачі), і студенти є носіями власної філософії, основу якої становить механізм або спосіб поведінки, збереження, захисту, зміцнення й розвитку власного життя. Виходячи з визначення самого поняття, урахувуючи окреслені межі об'єкта й предмета педагогічної філософії, а також спираючись на напрацювання в цьому напрямку, викладені у відповідних роботах (Б. Гершунський, В. Загвязинський, В. Красевський, В. Кремень, І. Лернер, П. Щедровицький), авторами виділено наступні ідеї:

1. Визнання життя молодого покоління й кожної його окремої особистості головною й провідною цінністю всього вибудованого й вибудовуваного знову освітнього простору.

2. Прояву необхідної й постійної турботи дорослих про стан, розвиток і зміцнення всебічного здоров'я молодого покоління на всіх етапах його дорослішання.

3. Упровадження в освітній простір психолого-педагогічного, соціально-педагогічного та філософсько-педагогічного сприяння вільному розвитку й дорослішанню молодого покоління й кожної окремої особистості в режимі реального часу.

4. Необхідного обмеження на всіх рівнях управління дозвільних, заборонних і контрольних функцій та розширення організаторських і пошуково-творчих, орієнтованих на захист здоров'я молодих поколінь і впровадження в їхнє реальне життя творчих процесів із усіляким пригніченням і обмеженням руйнівних.

Ці постулати педагогічної філософії дозволяють побачити в освітньому просторі все те, що не повинно відбуватися з погляду захисту, розвитку й зміцнення здоров'я молодого покоління, але відбувається як масове явище у вищій школі, і водночас – те, що має відбуватися в режимі реального часу, але не відбувається.

Виходячи з основних ідей педагогічної філософії, аналізу освітнього процесу, що відбувається у вищій школі, стає очевидним різкий дисбаланс між такими важливими філософськими складниками педагогічної дійсності, як творче й руйнівне, недостатнє й надлишкове, сприятливе й несприятливе, очікуване й досягнуте. Із цієї точки зору

стають зрозумілими і ті його аспекти, які потребують докорінної перебудови з позиції викликів часу [1].

Поглянемо на деякі проблеми вищої освіти з позиції педагогічної філософії. Наприклад, по-перше, основна мета і завдання вищої освіти – глибоке вивчення та міцне засвоєння наукових знань, формування навчальних і професійних умінь і навичок, обсяг і зміст яких визначено у державних програмах. Із позиції ж педагогічної філософії метою освіти є не якість знань, умінь і навичок, а якість життя, поведінки й діяльності, зокрема й професійної, усіх учасників освітнього простору – і прямих, і опосередкованих. А такий компонент, як якість знань, умінь і навичок, доводять учені, є наслідком і одним із результатів стійкого способу життя учасників педагогічного процесу. Цей спосіб зумовлено, з одного боку, світоглядними поглядами кожного із учасників і розумінням свого місця в житті, а з іншого – тими потребами, носіями яких є самі учасники. Вища освіта для студентів у даному аспекті спрямовується на утворення якостей життя, що забезпечують міцну основу їхньої долі. До таких основоположних якостей можна віднести працездатність, самостійність, відповідальність перед законом і совістю, творчість, порядність, моральність. Саме вони визначають здоров'я тіла, думки й духу.

По-друге, філософська основа і зміст традиційної освіти, орієнтованої на передачу знань («передавальна» освіта), відрізняється від смислу освіти, орієнтованої на якість життя, а отже, мають і різну технологічну основу. Звідси випливають відмінності не тільки у змісті освіти, ключових компетенціях, а й технологіях, формах, методах, системах контролю й оцінки результатів. Педагогічний процес має спрямовуватися на ініціацію й культивування самостійності студентів, спрямованих на читання й вивчення навчальної та наукової літератури, на пошук і розвиток творчої думки, на творення власного інтелектуального продукту, на змагання з самим собою, викликами часу й своїми колегами.

Загалом, в епоху духовної кризи суспільства цикл гуманітарних дисциплін (філософія, культурологія, політологія, соціологія, релігієзнавство, психологія, педагогіка) може стати невичерпним джерелом можливостей для розвитку внутрішнього світу особистості студента. Бо саме це дозволить людині активно й цілеспрямовано протистояти

злону насильству, гріховній спокусі як у своєму внутрішньому житті, у глибинах індивідуальної природи, так і в сфері зовнішнього буття. Тобто важливим завданням виховання духовного ядра особистості студента є пошук реальних форм власного протистояння злу. Релігійно-моральний принцип «неспротиву злу насиллям» у добу всезагальної аморальності може бути трансформований у гуманітарно-моральну максиму «опір злу неучастю» (І. Колесникова).

Якщо поставитися до проблеми розвитку смислового поля освіти професійно й сумлінно, то виникає безліч питань, наприклад, наскільки є великим моральний потенціал вражень, які наші студенти отримують з оточення; наскільки часто у них виникає можливість бути причетними до справжніх зразків духовності, спілкуватися з носіями чіткої моральної позиції; які можливості та реальні наслідки виявлення такої позиції для них містить педагогічна взаємодія з викладачами; чи здатні ми компенсувати відсутність духовного у житті своїх вихованців; чи дійсно присутні у змісті освіти, яку ми пропонуємо сьогодні у вищій школі, компоненти, що працюють на виховання якості життя, поведінки, діяльності, і як їх зробити реально дієздатними, у чому специфіка «олюдненої» інформації, яка не завжди може бути перенесеною на «мову» свідомості або підсвідомості.

«Знаряддями вертикального перетинання життя» (М. Мамардашвілі), які допомагають людині підніматися на вищі щаблі свого розвитку, виходити за індивідуальні межі, з давніх-давен слугували різні форми релігійної традиції, духовні практики; філософія, класичне та національне мистецтво, гуманітарне знання, спілкування з природою, зустрічі з людьми, які уособлюють духовне людське начало. Сьогодні можна констатувати, що з життя сучасного студентства, зі змісту вищої освіти не можна витискувати перераховані джерела, бо саме вони становлять природний ґрунт для розвитку внутрішнього багатства.

Вища освіта повинна дати кожній молодій людині можливість здійснити вибір життєвого шляху, який передбачає поєднання задоволення потреб індивідуального розвитку, формування громадянських якостей і моральних переконань. Ідейно-змістовий потенціал гуманітарних наук (зокрема, філософії, культурології, релігієзнавства, психології тощо),

їхнє ціннісно-сміслове ядро здатні допомогти студенту створити та структурувати свій внутрішній світ, віднайти та розвивати культурне поле, вибудувувати зв'язки з соціумом, природою, культурою, у просторі яких він живе, формувати свій спосіб життя. Розвиток людського в людині – це, перш за все, проблема опанування смислами. Тож, засвоювати, наприклад, філософію треба не заради самої науки, а для того, щоб за її допомогою вивчати світ, людину, закони буття, гармонії, відкривати себе та свої власні можливості, сприймати своє життя як найвищу цінність. Багата скарбниця філософської світової та національної мудрості дозволяє уводити студентів у світ осягання істини, буття, віри, пошуків сенсу життя, у світ людського розуму, любові, краси, справедливості, правди, пізнання, совісті.

Усвідомлений вибір способу життя, поведінки, діяльності і викладача, і студента починається з питання про сенс свого життя, буття взагалі, про власні діяння. Подібні дії задають межі осмисленості індивідуального існування. Отже, нічого нам не заважає підсилити у змісті вищої освіти розгляд кола проблем і категорій, які стосуються саме буття: життя та смерть, добро і зло, істина та брехня, краса і гармонія тощо, а також сенс буття кожного студента як особистості, майбутнього професіонала, громадянина, сім'янина.

Сама по собі наука демократична, пошук істини є доступним для кожного. Всередині науки йде боротьба проблем, гіпотез, ідей і думок, доказів та обґрунтувань, у результаті чого створюються нові знання, які допомагають жити. При цьому наукове бачення світу існує поруч із його образно-художнім, суспільно-політичним та релігійним сприйняттям. Ігнорувати це – збіднювати, редукувати його цілісний, сакральнобагатомірний образ. Нагадаємо, що особистісне знання засвоюється з різних джерел, проте головне з них – освітня галузь, де на основі особистісного знання людина творчо «конструє себе» у всіх іпостасях, моделює свій спосіб життя, а особистісний сенс – не тільки результат того, про що чули або читали, але й «власний винахід».

Висновки. Представлені вченими основні концептуальні положення, що становлять основу теорії педагогічної філософії, на нашу думку, є фундаментальним базисом для подальшого наукового пошуку. Накопичений вузівський досвід існує і розвивається. Говорячи про

необхідність перетворення освітнього простору, підтримуємо пропозицію вчених щодо створення експериментального проекту в межах вищої педагогічної освіти, у якому має бути вивірена можливість нових нестандартних рішень. Застосування ідей педагогічної філософії дозволяє бачити і з'ясувати кризові явища у системі освіти, розглядати освітню діяльність з незвичного боку – з боку внутрішнього значення і сенсу педагогічних явищ, оцінювати перспективи розвитку освітньої практики з точки зору її багатоваріантності, багатомірності, динамічності, суб'єктності і, загалом, відкритості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коротяев Б.И. Диалектика недостающего и избыточного в образовательном пространстве / Б.И. Коротяев, В.С. Курило, В. В. Третьяченко. – Луганск : Альма-матер, 2007.
2. Коротяев Б.И. Педагогична філософія / Б.И. Коротяев, В.С. Курило, С.В. Савченко. – Луганськ: Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010.
3. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К. : Педагогічна думка, 2009.